

PROFESOR ANTE BELAS, PUBLICIST I RODOLJUB

UDK: 949.75-051:929 Belas, A.
 Stručni rad
 Primitljeno: 27. VI. 1999.

DANKA RADIĆ
 Muzej grada Trogira
 21220 Trogir, HR
 Gradska vrata 4

Ante Belas, (Arbanija na Čiovu, 3. X. 1880. - Zagreb, 17. I. 1963.) zanimljiva je osoba u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Bio je profesor povijesti i zemljopisa na gimnaziji u Kotoru do 1. ožujka 1940., kada je postao ravnatelj Ženske gimnazije u Splitu. Između 1934. i 1940. objavio je niz članaka, crtica, prikaza i ocjena, te manjih studija iz hrvatske povijesti, pišući pretežito o dalmatinskoj problematici, i to u Jadranskom dnevniku (1934.-1938.), Dubravi (1935.) i Hrvatskom glasniku (1939.-1940.). Najcjelovitiji pogled na hrvatsku povijest sadrži njegova Hrvatska povijest u Vojnovičevoj Historie de Dalmatie, objavljena u Jadranskom dnevniku (1935.) i kao posebno izdanje (Split 1935.), gdje je polemizirao s nedovoljno kritičkim pristupom L. Vojnovića. Profesor Ante Belas bio je istaknuti hrvatski domoljub, koji je za svoje ideale teško ispaštao. Bio je erudit koji nije do kraja iscrpio svoje intelektualne mogućnosti.

Godine 2000. navršava se sto dvadeseta obljetnica rođenja profesora Ante Belasa (1880.-1963.), našega povjesničara čije je ime nakon smrti izbledjelo iz javnoga sjećanja. Danas je profesor Belas zanimljiva osoba u hrvatskoj kulturnoj povijesti.

Rođen je 3. listopada 1880. godine, na otoku Čiovu u selu Arbaniji, koje leži na obronku Rudina, udaljeno od Trogira i od Slatina 4 kilometra, od oca Marina i majke Lucije rođene Klarić.² Prezime Belas prvi se put javlja u trogirskim maticama u XVII. stoljeću,

kada je zabilježen Belas Mate iz Žedna, njegova žena Margarita i djeca: Ivan 1698., Mate 1700.³ Profesor Belas imao je tri brata: Vicka, Belana i Tomu, koji je kasnije živio u Zagrebu, i četiri sestre, Milicu, Vicu, Mariju i Ivanicu. Djetinjstvo je proveo u rodnom selu sa svojom braćom, sestrama i roditeljima, a prvu naobrazbu stekao je kod dominikanaca u samostanu sv. Križa na Čiovu. Zatim se dalje školuje u Zagrebu i Beču i stječe zvanje profesora povijesti i zemljopisa. Završivši studije, vraća se u Dalmaciju.

Profesor Ante Belas bio je istaknuti hrvatski domoljub. Da bismo shvatili u kakvoj se sredini gojio, citiramo njegov opis suseljana: "Bogu hvala, u mojem selu nema umišljenih glava, pa se sa svakim može lijepo i mirno razgovarati. Svi su čedni, umjereni u svemu, a svjesni svoga Hrvatstva, jer znadu da su potomci starih Hrvata ispod Kozjaka ... Moji su seljaci dobri, valjani, poštene. Mnogo sam mislio, pa i smislio da je sve to tako lijepo, mirno i skladno u mojem selu radi toga što u njemu nema krčmara, trgovčića, zelenaša, nadripisara i pokvarenih žena."⁴ Profesor Ante Belas je radeći, govoreći i pišući cijeloga života, nadahnut onodobnom nacionalnom ideologijom, tragao za korijenima hrvatske samobitnosti. Polazeći od načela da svaki narod gradi svoju egzistenciju na dva temelja: zemlji i čovjeku, ispitivao je povijesne primjere, vjerujući da prinosi tumačenju duhovne snage Hrvata, koja je pokretala njihovu produktivnu misao i stvaralačku maštu, a koju su utjelovili mnogi velikani hrvatske prošlosti.

Profesor Belas bio je plodan pisac,⁵ koji je u svoja duhovna obzorja unosio jaku kulturološku komponentu. Između 1934. i 1940. godine objavio je niz članaka, crtica, prikaza i ocjena te manjih studija iz hrvatske povijesti, i to u *Jadranskom dnevniku* (1934.-1938.), *Dubravi* (1935.) i *Hrvatskom glasniku* (1939.-1940.). Donosimo neke: *Nacionalni program današnje omladine. Predavanje prof. Ante Belasa, održano u Kotoru, oktobra 1919.*, Kotor, Izd. Hrvatskog radničkog društva Napredak (Bokeška štamparija); *Jedno smo i jedno hoćemo da budemo. Predavanje prof. A. Belasa održano u Kotoru novembra 1919 ...*, U Kotoru, Štampa Bokeške štamparije, 1920.; *Govor prof. A. Belasa*

izrečen prigodom proslave Sv. Ćirila i Metoda u Kotoru na 4. srpnja 1920. Kotor, 1920. Bokeška štamparija; *Jugoslavenski istorijski časopis*, *Jadranski dnevnik*, 2/1935, 150, 10-11.+ Primjedbe uz 1. broj časopisa; *Kako se piše hrvatska historija*, *Jadranski dnevnik*, 2/1935, 209, 10.

* Kritika knjiga Stanoja Stanojevića; *Istorija srpskog naroda*, Beograd, 1910; *Historie nationale succincte des Serbes, des Croates et des Slovenes*, Paris, 1919; *Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd, 1920; *Naši vladari* (rasprava objavljena u *Narodnom delu*, 1927, IV), i knjige: Đorđe Lazarević, *Istorija Jugoslavena*, I. i II. deo, Beograd, 1934.; *Dr. Ante Starčević i Srbi*, *Hrvatska dubrava*, 4/1936, 64, 2, # -ab- * Prikaz knjige Mile Starčevića; *Dvije izjave F. Račkoga*, *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 21, 3. # as. * O Franji Račkom i njegovim pogledima na slobodu i rodoljublje; *Povijest Jugoslavije. Stanoje Stanojević*, Beograd 1936. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 109, 8-10; *Jedna dragocjena knjiga. Dr. Ante Trumbić - "Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija"*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 111, 3; *Problemi iz hrvatske povijesti*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 181, 3.* Odgovor na članak: Ivo Delalle, *Problemi iz hrvatske povijesti*. *Novo doba*, 19/1936, br. 179, 4, o djelu: I. Delalle, Trogir. Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu. Trogir 1936.; *"Borba Dubrovnika za slobodu 1683-1699" od dra Grge Novaka*, *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 284, 9; *Stjepan Antoljak: Dalmacija i Venecija na preliminarima u Leobenu i na miru u Campo Formiu*. Zagreb 1936. *Jadranski dnevnik*, 4/1937, 56, 3+6; *Jedna kritika St. Stanojevića*, *Jadranski dnevnik*, 5/1937. 26, 3, # -as- * Osvrt na kritiku: ST(anoje) ST(anojević), K. Sl. Draganović *Massenübertitt von Katholiken zur "Ortdoxie" ime kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenshaft* (*Orientalia Christiana periodica*, 3, 1937, 181-232). *Jugoslovenski istorijski časopis*, 3/1937, br. 1/4, 374-376; *Dvije naše vladarske isprave od dra M. Barade*, *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 116, 4-5. * Prikaz rasprave o ispravi kneza Trpimira iz 852. i ispravi kneza Mutimira iz 892.; *Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 1918-1929*. *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 169, 4; *O jezgri hrvatske povijesti*. *Hrvatski glasnik*, 2/1939, 124,9 * Prikaz predavanja: Nikola Radojčić, *Jezgra najstarije hrvatske istorije*. *Misel in delo*, 5/1939, br. 3/4, 83-92. itd.⁶

Pritom profesor Belas nije propustio nijednu priliku da podcrta povijesni smisao hrvatske kulture kao bitne odrednice hrvatstva. Polazio je od načela da narode svagdje u svijetu stvara kultura, svijest, osjećaj i govor. Najcjelovitiji pogled na hrvatsku povijest sadržava njegova *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Histoire de Dalmatie*, objavljena u *Jadranskom dnevniku* (1935.)⁶ i kao posebno izdanje (Split, 1935.),⁸ gdje je polemizirao s nedovoljno kritičkim pristupom Luje Vojnovića. Tako spočitava Vojnoviću: "Zašto Vojnović izbjegava pravi i historički naziv zemlje i naroda, ne može se reći. Nu ipak bi se moglo pomisliti da neupotrebljavanje pravog svog imena i njegovo zatajivanje pred zapadnim kulturnim svijetom, u najblažu ruku znači, ne osjećati za svoj narod i njegovo ime."⁹

Vrijedi navesti još nekoliko citata iz njegove polemičke knjižice.

"Pisati o Hrvatskoj historiji za narodnih vladara, a specijalno o Krešimiru II i Stjepanu Držislavu, a ne znati za nadgrobni natpis kraljice Jelene 37 godine poslije njezina otkrića, veliko je neznanje. Ako je pak Vojnović znao za taj spomenik, pa je ipak prešao preko sadržaja njegovog natpisa, znači da je hotimično falsificirao hrvatsku historiju. O, da ti je, moj mili Don Frane, iz groba ustati i u ruke uzeti djelo Vojnovića, pa ga pročitati i u njemu ne naći spomena o natpisu kraljice Jelene, rezultat tvojeg dugog, napornog i krvavog truda, ražalostio bi se, a i rasrdio, pa bi sigurno anatemisao pisca tog djela."¹⁰

"Vojnović je trebao da otvoreno i jasno kaže Francuzima da su ti navedeni književnici pjevali na hrvatskom jeziku, da su osjećali hrvatski, da su bili Hrvati, a Dalmacija da je bila maldane sva hrvatska. Vojnović je trebao da jasno kaže Francuzima da je Dalmacija uvijek nastojala da ostane hrvatska kako je bila, a ne slavenska ("rester slave") (str. 774). Zašto Vojnović izbjegava da spomene naziv hrvatski kad se taj nalazi u dokumentima."¹¹

"Vojnović navada tu hrvatsku pobjedu u Splitu, ali kaže da je bilo izabrano 30 Slavena, a u zaporke stavlja Hrvata (30 slaves (Croates) furent elus contre 6 autonomistes - italianisants) naprama 6 autonomista - talijanaša (str. 709).

Vojnović ni ovdje ne priznaje sasma otvoreno da su g. 1882. u Splitu bili čisti Hrvati, nego još te godine nazivlje Splićane Slavenima s nadimkom Hrvati.

Na općinskoj zgradi vijala se hrvatska trobojnica; njezina se je crvena boja prelijevala na suncu kao krv koja se je u Splitu za nju prolila. Veselili su se živi u gradu kao i oni mrtvi na Sustjepanu koji su trpjeli i umirali dok nisu umrli od teških udaraca. Žrtava je bilo. Hrvati u Splitu znali su to, znali su da bez smrti nema uskrsnuća. Radili su, trudili su se, borili su se, tukli se i umirali, pa napokon i pobijedili."¹²

Ovi citati dokazuju kako je profesor Belas, dosljedno svom čvrstom uvjerenju zagovarao i dokazivao koherentnost i čvrstu povijesnu utemeljenost hrvatskoga nacionalnog bića. Te tendencije isticao je Belas i svojim javnim djelovanjem izbijale su iz svakoga njegova govora, iz svake riječi. Dakle ni u doba kada je dominirala jugoslavenska ideologija nije izgubio hrvatski nacionalni duh.

Profesor Ante Belas održao je 29. prosinca 1935. godine na veličanstvenoj proslavi 100. godišnjice hrvatske himne "Lijepe naše" u Trogiru, zajedno s Jozom Mratinovićem, zastupničkim kandidatom iz Kaštel Lukšića, i Rokom Sladom Šilovićem,¹³ koji je otkrio spomen-ploču,¹⁴ u trogirskoj vijećnici dugačak govor,¹⁵ u kojem je povijesnim podacima dokazivao da se Trogir tijekom cijele svoje stoljetne povijesti uvijek isticao kao hrvatski grad. Pod tuđinskim vlastima u najtežim trenucima osjećao se hrvatski, izražavao, čuvao i gojio svoju želju za sjedinjenjem s Hrvatskom. Sve je to potkrijepio povijesnim datumima i navodima. U XVIII. stoljeću građani Trogira, osim službenih krugova, nisu znali drugog jezika osim hrvatskog. Profesor Belas osobito se osvrnuo na doba propasti Venecije. Prikazao je i stanje u Trogiru za prvih 60 godina vladanja Austrije, nastojanje Austrije na odnarođivanju gradskog življa i na podupiranju protuhrvatskih elemenata i autonomaške stranke. Govorio je o trogirskim građanima koji su prvi počeli buditi hrvatsku svijest, i to o dr. Sladi Šiloviću, dr. Morettiju, dr. Kataliniću i ostalima koji su svojim radom uspjeli u kratko vrijeme probuditi narodnu svijest

kod svojih sugrađana.¹⁶ Govorio je i o narodnoj svijesti i o hrvatskom narodu koji je bio okupljen oko barjaka Stjepana Radića. Govor profesora Belasa bio je često prekidán gromkim aplauzom i poklicima. Od trenutka kada je postao svjestan svog bića pa sve do smrti, profesor Belas bio je ne samo čvrsti i postojani Hrvat nego i uvjereni nepokolebljivi domoljub.

Kulturnoj prošlosti profesor Belas posvetio je nekoliko desetaka rasprava i članaka, pišući pretežito o dalmatinskoj problematici i Splitu: *Jedan stari natpis*, *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 8, 3. # as. * O latinskom natpisu na maramornom stupu koji je podigao splitski biskup Pavao (XI. st.) kao spomen na pobjedu nad pseudoepiskopom Sedehom (Sedeh, Zdeda, Ceded); s posebnim osvrtom na članak: Marko Perojević, *Apostata Sedeh*, *Napredak*, 10/1935, br. 12, 146-149; *Mauzolej sv. Anastazija u Marusincu*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 142, 3+6, * O raspravama čitanim na IV. kongresu bizantologa u Sofiji 1934. i tiskanim u *Actes du IV-e Congrès international des études byzantines* (Rudolf Egger, *Das Mausoleum von Marusinac und seine Herkunft*; Ejnar Dyggve, *das Mausoleum von Marusinac und seine Fortleben*).; *Duvanjska biskupija od XIV-XVII vijeka od dr. O. fra Dominika Mandića*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 189, 3+6.; *"Klis u turskoj vlasti"* od Marka Perojevića, Sarajevo, 1936. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 223, 3+6; *Prijepisi dviju najstarijih povelja iz hrv. povijesti*. *Napisao dr. I. Katić*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 245, 3+6 * Prikaz istoimene rasprave objavljene u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 51/1930-34, str. 101-124, o povelji kneza Trpimira iz 852. i povelji kneza Mutimira iz 892.; *Povodom 50-god. života Lovre Katića*, *Jadranski dnevnik*, 4/1937, 32, 3+6.; *Pedesetogodišnjica Hrvatskog starinarskog društva u Kninu*. (3. VII 1887 - 3. VII 1937.) *Jadranski dnevnik*, 4/1937, 153, 9.; *Ljetopis dubrovačkoga kolegija*. *Jadranski dnevnik*, 4/1937, 221, 3+6 * Prikaz ljetopisa koji su napisali Simon Capitozzi i Đuro Bašić, a priopćio Miroslav Vanino u 7. svesku *Vrela i prinosa*, str. I-XII+1-171, pod naslovom: *Ljetopis dubrovačkoga kolegija*. *Alcune memorie di questo collegio di Ragusa*.; *Sedmi svezak Vjesnika kr. arkiva u Zagrebu*, *Jadranski dnevnik*,

4/1937, 237, 2-3.; *Odredbe u splitskom gradskom statutu za unapređenje poljoprivrede*. *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 77, 3+6 * O pojedinim točkama statuta iz XIV st. - Uz to uvod.; *Oporuka Janka Albertia iz god. 1493*. *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 135, 4; 137, 4 * O oporuci Janka Albertija Nikolina; uz to tekst natpisa s Albertijeve nadgrobne ploče u crkvi sv. Duja u Splitu; *Starohrvatsko groblje kod Mravinaca*, *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 155, 3; *Dvije nadgrobne ploče u predvorju crkve sv. Ivana u Splitu*. *Jadranski dnevnik*, 5/1938. 207, 10 * O pločama splitskog biskupa Petra Diškovića i oficira Žarka Dražoevića, kojemu je Marko Marulić spjevao epitaf za ploču. - Uz to tekst natpisa na lat. jeziku.; *Dr. Ante Trumbić i društvo "Bihać"*. *Jadranski dnevnik*, 5/1938, 273, 4. * O Trumbiću kao suosnivaču i tajniku društva Bihać.; *Gdje je krunidbena bazilika kralja Zvonimira*. *Hrvatski glasnik*, 2/1939, 12, 10. * Osvrt na mišljenje Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Šimuna Milinovića, Frane Bulića i Ljube Karamana i osvrt na raspravu Lovre Katića objavljenu u Listu biskupije splitske i makarske, 1938, br. 12, pod naslovom: Marginalija za topografiju starohrvatskog Solina.; *O Lujo Marun*. *Hrvatski glasnik*, 2/1939, 13, 3.; *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*. *Hrvatski glasnik*, 3/1940, 277, 10. * Prikaz 51. sveska; Profesor Belas zajedno s Lj. Karamanom napisao je malu knjižicu: *Bratovština i crkva sv. Križa u Velom Varošu u Splitu. 1439-1939*. - Split, 1939. Trogiru i rodnom kraju također je ostavio niz priloga: *Još jedan nadgrobni natpis u crkvi sv. Lovre u Trogiru*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 86, 15. * O nadgrobnoj ploči koju je podigao Jakov Tartalea (Tartalja) svome djedu Ivanu Leoni-u. - Uz to historijat obitelji Leoni i Tartalea.; *Dvije najnovije rasprave don Mije Barade*. *Jadranski dnevnik*, 3/1936, 122, 3. * Prikaz rasprava: *Tabella plumbea traguriensis i historicitet imena Svačić, štampanih u Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva, 1935*.; *Franjo de Leonardis, Trogirinan katolički misionar u Crnoj Gori 1638-1644*. *Jadranski dnevnik IV*, br. 97, Split 1937.; *Portal majstora Radovana u Trogiru*, *Jadranski dnevnik*, V, br. 103 Split 1938.; *Zakonik grada Trogira*. *Jadranski dnevnik*, Split 5. VII. 1936.; *Bosoljina ili Drit u prošlosti*. *Jadranski dnevnik*, Split, 8. VIII. 1936.; *Karlo Celio, trogirski plemić u svijetlu dokumenata*. *Jadranski dnevnik*, 31. III. 1937.; *Ribari*

u Trogiru u prošlosti. Jadranski dnevnik 14. VIII. 1937.; *Prihodi i rashodi grada Trogira u prošlosti.* Jadranski dnevnik 14. VIII. 1937.; *Nasljedno pravo u trogirskom zakoniku.* Jadranski dnevnik, 13. X. i 14. X. 1937.; *Zaboravljeni pisac XVI. vijeka iz Trogira.* Jadranski dnevnik, 18. X. 1937.; *Don Ciprijan Quarko Trogiranin povjerenik zagrebačkog biskupa Vrhovca u Dalmaciji godine 1797.* Jadranski dnevnik, 1. VI. 1938.; *Medaljon s glavom hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša na palači Čipiko u Trogiru.* Jadranski dnevnik, 21, 22. VI. 1938.; *Čuvari najstarijih crkvice na otoku Čiovu.* Jadranski dnevnik 8. X. 1938.; *Braščina sv. Duha u Trogiru.* Jadranski dnevnik, 23. VII. 1938.; *Školstvo u trogirskoj općini u prošlosti i sadašnjosti.* Jadranski dnevnik, 15. X. 1938.; *Crkvice sv. Jerolima na otoku Čiovu, zadužbina Ivana i Petra Lucića.* Hrvatski glasnik, Split 25. III. 1939.; *Reljefni spomenik Petra Berislavića biskupa i hrvatskog bana u Trogiru.* Hrvatski glasnik, II. br. 182, Split 1939. *Dva vodiča,* Jadranski dnevnik, 3/1936, 174, 3. # as. * *Osvrt na vodiče: Ivo Delalle, Trogir. Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu; Ivo Rubić, Split i okolica.; Moje selo,* Jadranski dnevnik, Br. 230, God. III, Split, subota 12. prosinca; *Otok Čiovo. Zašto se je i kada tako prozvao?* Hrvatski glasnik, 1/1938, 8, 13; *Dva nadgrobna natpisa u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Trogiru.* Jadranski dnevnik, 5/1938, 113, 9. * *O pločama Franje Savina, opata samostana sv. Ivana Krstitelja i Petra Cipiona (Čipika) i njegovih potomaka. - Uz to historijat crkve sv. Ivana Krstitelja i obitelji Čipiko.; itd.*¹⁷

Članak u kojem je opisao svoje selo, ljude koji ondje žive i njihov svakodnevni život profesor Belas završio je sljedećim riječima:

“U tom sam se selu rodio, odgojio, igrao i đačke praznike provodio. Kad sam pak po zanimanju građanin postao, ljeto sam u njemu i velike blagdane sprovadao. Šetao sam po selu i oko sela, po ogradama, maslinicima i vinogradima.

I danas kad sam u besposlici, često u moje selo zalazim, da ga vidim, da prisluškujem kucanje njegova srca, da oživim u svojoj duši stare uspomene i prizore: da opet gledam pok. majku, kako se oko štale vrze i zabrinuta lica uz Kras pogledava čudeći se što još mala doma blago ne goni, vidim pok. oca kako laze zagrađuje,

prizide diže, i suhe grančice na maslinama kosijerom sječe. U selo moje i danas zalazim, te dane sprovedam da dušu okrijepim, a tijelo osnažim. Eto, to vam je moje selo.”¹⁸

Iz navedenog teksta razvidno je kako se profesor Belas uvijek vraćao svojem rodnom selu iz kojega je crpio svoju životnu snagu, pa i onda kada je bio daleko, posvećujući mu ove retke.

Profesor Belas poznao je francuski, njemački i talijanski jezik. Bio je profesor povijesti i zemljopisa gimnazije u Kotoru do 1. ožujka 1940. godine. Oženio se Olgom Čivković iz Kotora, s kojom je imao jedinoga sina Marina. U Split se vraća 1940. godine i postaje profesorom gimnazije od 1940. do 1941. Godine 1940. postao je ravnateljem Ženske gimnazije u Splitu. U novinskom članku pod naslovom “Imenovanje dra Mije Barade redovnim sveučilišnim profesorom” (Zagreb, 22. III. 1940.) među ostalim stoji da su *Narodne novine*, službeni list banovine Hrvatske u Zagrebu, 22. III. 1940. donijele ukaz kojim se “Antun Belas, umirovljeni ravnatelj III. položajne grupe 1. stepena realne gimnazije u Splitu imenuje za ravnatelja III. položajne grupe 1. stepena ženske realne gimnazije u Splitu”.¹⁹

Profesor Belas bio je dosljedan čovjek. Djelovao je promišljeno i dostojanstveno. Talijani ga zbog dosljednog hrvatskog opredjeljenja uhitise i optužiše da je komunist. Godine 1941. interniran je u logore u Udinama i na Liparima u Italiji. Branio se u logoru riječima: “Ja nisam komunist, ja sam Hrvat, omogućite mi da se vratim u Hrvatsku”. Nakon 13 mjeseci, Talijani ga oslobodiše. Ni saslušanja, ni prijetnje, pa ni zatvori ni logori nisu ga promijenili. Ostao je samosvojan i nepokolebljiv unatoč svemu, samozatajan kad je to trebalo biti, a ipak svjestan svojega identiteta, izbjegavajući pompozne nastupe, ali ne bježeći ni od spektakularnosti, ako je služila promicanju hrvatske državotvorne misli, ali i tada skromno i bez samoljubne geste. Po povratku iz logora iz Italije kao Hrvat bio je proganjan od Talijana u Splitu. Protjeran iz Splita odluči se preseliti u Zagreb. Teretni vlak kojim je putovao u Zagreb bio je napadnut u Labinu, pritom su prof. Belasu bile uništene sve stvari (osobna prtljaga i

knjige) koje je imao, tako da u Zagreb stiže sa svojom suprugom sačuvavši samo goli život. Nakon dolaska u Zagreb, za NDH pomagalo mu je Društvo Bokeljana. Oni su mu dali namještaj za stan u Gundulićevoj ulici broj 47 u Zagrebu. Nakon rata doživljavao je niz neugodnosti; optuživali su ga da mu je sin bio ustaša; tjerali su ga iz stana.²⁰ Njegov sin Marino, također rodoljub, nestao je u ratu.²¹ Nikada ne preboljevši nestanak sina, bolestan, napola slijep (imao je glaukom, zbog čega je izgubio jedno oko) i zaboravljen zbog nacionalnog opredjeljenja živio je profesor Belas u Zagrebu u siromaštvu.²² Ni najbolja radna mjesta koja su mu nudili uz uvjet da se odrekne svojih ideala nisu pokolebala njegovo čvrsto rodoljublje, uvjerenje koje je cijeloga života zagovarao.

Profesor Belas bio je erudit koji nije do kraja iscrpio svoje intelektualne mogućnosti, a za svoje ideale teško je ispaštao. Umro je u Zagrebu 17. siječnja 1963. godine.²³

BILJEŠKE

1. Prema obiteljskoj predaji otac profesora Belasa, Marin Belas, bio je nacionalni heroj. Proslavio se u Viškoj bici 1866. godine, u kojoj je Tegetthoff zadao težak poraz talijanskoj mornarici. Poslije bitke kod Trafalgara, to je bila prva pomorska bitka većeg stila koja se vodila na pučini. (Vidi Petar Kuničić: *Viški boj*, Zagreb, 1907.) U toj bici Marin Belas skinuo je zastavu s talijanskog broda *Re d' Italia*. Budući da je postao nacionalni heroj, austrijska vlast mu je nudila plemićke titule, koje je on odbio. Zbog toga je mirovinu primao u zlatu - cekinima, te ga pozvaše Cekinar. Zahvaljujem gospodinu Marinu Maraviću, koji mi je prvi skrenuo pozornost na ovu obiteljsku tradiciju. Gospodin Maravić unuk je Ivanice, sestre profesora Belasa. Isto tako zahvaljujem se Ivanki Belas, nevjesti profesorova brata Vicka, koja mi je potvrdila postojanje slike u njihovom vlasništvu na kojoj je bio profesorov otac Marin Belas u časničkoj odori s ordenima. Prilikom preseljenja slika im je pala, staklo se razbilo, a fotografija se rasula u bezbroj komadića.
2. Matični ured Trogir, Matična knjiga rođenih red. broj 6., 51, iz 1880. godine. Matična knjiga rođenih za Žedno i Arbaniju u to je vrijeme bila jedinstvena.
3. Nevenka Bezić-Božanić, *Trogirske obitelji u 17. stoljeću (4)*, Vartal, 1-2/1995, 144.
4. Ante Belas, *Moje selo*, Jadranski dnevnik, br. 230, god. III, Split, 12. prosinca 1936, 9-10.

5. Kompletnu bibliografiju profesora Ante Belasa načinio je gospodin Ivan Pažanin, koja je još u rukopisu i čeka objavu.
6. *Bibliografija rasprava i članaka, IV Historija, IV/I Historija općenito, pomoćne historijske nauke, arheologija, dokumenti, grada, A-O*, br. 1-15277, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1965. 35-36, (1101-1138). *Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940*. Knjiga 1 A-Bel, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1982. 203.
7. *Jadranski dnevnik*, 2/1935, 94, 21-24; 104, 9-11; 120, 3; 121,3, 123, 3; 124, 3; 125, 5; 126, 3; 127, 3; 128, 3; 129, 3; 130, 3; 131, 3; 132, 3; 133, 3; 134, 3; 135, 3; 136, 3; 137, 3; - *Dubrava*, 3/1935, 30, 1.*U br. 104 *Jadranskog dnevnika* objavljeno pod naslovom: Šubići u "Historie de Dalmatie"; od br. 120 *Jadranskog dnevnika* podnaslov: *Nekoliko netačnosti i manjkavosti*. - U *Dubravi* objavljen izvadak.
8. Ante Belas, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie*, Split, 1935.
9. Ante Belas, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie*, Split, 1935., 15.
10. Ante Belas, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie*, Split, 1935., 33.
11. Ante Belas, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie*, Split, 1935., 89.
12. Ante Belas, *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie*, Split, 1935., 137.
13. Roko Slade Šilović ostavio je u rukopisu 11 svezaka knjiga koje je vodio kronološki od 1898. godine pa sve do svoje smrti 1944. godine. U knjizi IX. na str. 73 (1934.-1939.) zapisao je Za proslavu "Lijepe naše" u Trogiru, 100. godišnjice hrvatske himne: "Ovom prigodom gospodin profesor Ante Belas doći će iz Splita da održi predavanje o historičkom značenju naše himne ..." U istoj knjizi na str. 77 opisao je program proslave "Lijepe naše" u Trogiru.
14. Spomen-ploča s ispisanim stihovima Antuna Mihanovića: *Kud li šumiš svijetu reci/da svoj narod Hrvat ljubi* tri puta je postavljena, a dva puta skinuta. Dana 29. prosinca 1935. kao predsjednik promicateljskog odbora za proslavu 100. godišnjice hrvatske himne Roko Slade Šilović otkrio je spomen-ploču *Lijepa naša* na zgradi gradske vijećnice. No ubrzo nakon uspostave talijanske fašističke okupacije 15. travnja 1941. ploča je skinuta. Na inicijativu Matice hrvatske u Trogiru 27. listopada 1971. je vraćena da bi 18. listopada 1974. bila ponovno skinuta. Nakon prvih demokratskih izbora i uspostave demokracije u slobodnoj, suverenoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj ploča je ponovno vraćena 28. srpnja 1990. godine. Tom prigodom ploču je otkrio Rokov sin Mirko Slade Šilović. Inače, cijela obitelj Slade Šilović se tijekom mnogih naraštaja isticala žestokim hrvatskim rodoljubljem.

15. *Za proslavu "Lijepa naša" u Trogiru*, *Jadranski dnavnik*, br. 307, Split, 9. XII. 1935.; *Veličanstvena proslava "Lijepa naša" u Trogiru*, *Jadranski dnevnik*, br. 323, god. II, Split, 30. XII. 1935.
16. O ovim osobama vidi također Mirko Slade Šilović, *Bilješke o hrvatskom narodnom preporodu u Trogiru*, *Mogućnosti*, 10-11, Split, listopad-studenj 1908. 1168-1184.; *Znanstveni skup u Trogiru u narodnom preporodu Prigodom stote obljetnice pobjede narodne stranke na općinskim izborima 1886.-1986.* Muzej grada Trogira, Trogir, 1988, *Mogućnosti*, 9-10, Split, rujan-listopad 1987.
17. Vidi *Bibliografija rasprava i članaka, IV Historija, IV/I Historija općenito, pomoćne historijske nauke, arheologija, dokumenti, grada*, A-O, br. 1-15277, *Jugoslavenski leksikografski zavod*, Zagreb, 1965., 35-36, (1101-1138); *Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940.* Knjiga 1 A-Bel, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1982. 203; Nevenka Bezić-Božanić: *Grada za bibliografiju Trogira*, Muzej grada Trogira, Svezak II. Trogir, 1978. 10-11.
18. Ante Belas, *Moje selo*. *Jadranski dnevnik* br. 230 - God. III. Split, 12. prosinca 1936, 10.
19. U Knjizi X. u rukopisu Roka Slade Šilovića (1939.-1943.) na str. 93 zalijepljen je ovaj novinski članak, ali nema zapisa iz kojih novina.
21. Lucija Klarić, koja je živjela i radila kao sluškinja u njihovu stanu od 1947. godine, inače partizanka, štitila ga je da ga ne istjeraju iz stana. Zahvaljujem Luciji Klarić na pomoći da saznam što više o životu profesora Belasa, a ujedno žalim što nije doživjela izlazak ovoga članka koji posvećujemo uspomeni na profesora Belasa. Lucija Klarić umrla je u Vinogradskoj bolnici u Zagrebu 1998. godine.
22. Nikada ne preboljevši nestanak svojega jedinoga sina Marina, profesor Belas ga je tražio sve do svoje smrti. Pisao je čak osobno pismo Staljinu u svezi s time, misleći da je njegov sin možda bio zarobljen u Rusiji.
23. Zahvaljujem gospodinu Feliciju Klariću na pomoći koju mi je pružio prilikom sakupljanja podataka o profesoru Belasu. On ga je upoznao 1942. godine i u Zagrebu ga je posjećivao. Brat Vicko iz Arbanije slao mu je vino, a gospodin Felicijo je njegovoj supruzi donosio cigarete. U stanu je profesor imao malu knjižnicu koju je stekao u Zagrebu (2-3 vitrine), koju je poslije njegove smrti naslijedio njegov nećak Vjeko, čuveni splitski trkač (sin Antina brata Belana), koji je živio u Tijesnom, ali ni on danas nije više među živima. Isto tako još jednom zahvaljujem gospodinu Marinu Maraviću, koji je također često posjećivao profesora u Zagrebu i njegovoj ženi Olgi donosio cigarete. Kako je gospodin Marin Maravić bio vrlo sličan njegovom nestalom sinu Marinu, profesor Belas ga je posebice volio. Nudio mu je u naslijeđe poslije smrti svoju skromnu malu biblioteku. Pokazao mu je i mjesto gdje je držao novac koji je bio sakupio za troškove svoje sahrane, te ga molio da ga poslije njegove smrti uzme. Na žalost, u vrijeme smrti profesora Belasa 1963. godine go-

spodin Maravić je bio odsutan, služio je vojni rok. Profesor Belas često se žalio kako ga njegovi ne posjećuju, vjerojatno zbog toga što je bio pod policijskom prismotrom. Posebice se zahvaljujem gospodinu Jeri Belasu pok. Blaža koji mi je mnogo pomogao prilikom izrade ovog članka. Jere Belas osobno je poznao profesora Belasa i za vrijeme njegovih posjeta rodnome selu puno je s njime razgovarao. Profesor Belas bio je strog, ali dobar. Svi su ga poštovali. Za njegova boravka u Arbaniji, dolazili su ga posjećivati njegovi učenici, posebice iz Splita. Isto tako zahvaljujem nećakinjama profesora Belasa Tomažini i Luciji Belas (njihova majka Milica bila je sestra profesora Belasa), koje su ondašnjem župniku u crkvi sv. Križa u Arbaniji don Ivi Đurđeviću dale njegovu sliku, koja se danas nalazi u arhivi fotografija u Muzeju grada Trogira.

24. Matični ured Trogir, Matična knjiga rođenih red. broj. 6., str. 51 iz 1880. godine. U njoj je nadopisano kada i gdje je umro Ante Belas. Profesor Belas pokopan je u Zagrebu, a njegov nećak Vjeko prodao je njegovu grobnicu.

IL PROFESSOR ANTE BELAS, PUBBLICISTA E PATRIOTA

Riassunto

Ante Belas, storico (Arbanija su Čiovo, 3. X. 1880. - Zagreb, 17. I. 1963) è un personaggio sicuramente degno d'interesse nel contesto della storia culturale croata. Fu professore di storia e geografia a Kotor fino all' 1. III. 1940, quando fu nominato direttore del Ginnasio femminile a Spalato. Il professor Belas fu scrittore multiforme e fecondo. Tra il 1934 e il 1940 pubblicò una serie di articoli, bozzetti, recensioni, critiche, e studi minori di storia croata, scrivendo soprattutto sulla problematica dalmata, precisamente nelle seguenti riviste: *Jadranski dnevnik* (1934-1938), *Dubrava* (1935) e *Hrvatski glasnik* (1939-1940). In questo il professor Belas non perse mai l'occasione di sottolineare il significato storico della cultura croata come importante componente del sentimento di appartenenza al popolo croato. Muoveva dal principio che il concetto di popolo, nel mondo intero, s'identifica con la cultura, la coscienza, il sentimento e la lingua. La sua visione più completa della storia croata si trova nella sua *Hrvatska povijest u Vojnovićevoj Historie de Dalmatie* (La storia della Croazia nella *Historie de Dalmatie*), pubblicata sulla rivista *Jadranski dnevnik* (1935) e come edizione straordinaria (Split, 1935), dove polemizzava con l'approccio insufficientemente critico del Vojnović. Alla storia culturale di Spalato, Trogir e del suo paese natale il professor Belas dedicò decine e decine di saggi e articoli. Alla grandiosa celebrazione del centenario dell'inno croato "Lijepa naša", il 29 dicembre dell'anno 1935 nel palazzo comunale di Trogir, tenne un discorso piuttosto lungo in cui sulla base di dati storici dimostrò che Trogir si era sempre distinta come città croata nel corso di tutta la sua storia. Rivolse particolare attenzione all'epoca della caduta di Venezia.

Presentò anche la situazione a Trogir nei primi 60 anni del governo austriaco e l'attività dell'Austria rivolta alla snazionalizzazione della popolazione urbana e alla promozione degli elementi anticroati e del partito autonomista. Parlò di quelli tra i suoi abitanti che per primi svegliarono la coscienza croata: il dott. Slade Šilović, il dott. Moretti, il dott. Katalinić e quanti ancora riuscirono con il loro operato a risvegliare la coscienza popolare tra i loro concittadini. Dal momento in cui divenne cosciente fino alla morte il prof. Belas non fu solo un vero Croato, ma anche un patriota convinto e irremovibile. Fu arrestato dagli Italiani e accusato di essere comunista. Nel 1941 fu internato nei campi di concentramento di Udine e a Lipari, in Italia. Né gli interrogatori, né le minacce, né il carcere, né i campi di concentramento lo cambiarono. Rimase indipendente e irremovibile nonostante tutto, pieno di abnegazione quando la situazione lo richiedeva, e tuttavia con una sua chiara identità che rifuggiva dalle esibizioni pompose, ma non rifiutava lo spettacolare se era in gioco la promozione dell'idea della formazione dello stato croato, pur sempre con grande modestia e senza gestualità compiaciuta. Al suo ritorno dal campo di concentramento, a Spalato come Croato fu perseguitato dagli Italiani, e per questo si trasferì a Zagabria. Dopo la guerra visse una serie di situazioni spiacevoli, accusarono suo figlio di essere ustascia, lo cacciarono dal suo appartamento. Non superò mai il dolore per la perdita del figlio (suo figlio Marin, anch'egli patriota, scomparve in guerra), malato, mezzo cieco (aveva un glaucoma che gli causò la perdita di un occhio), dimenticati per il suo nazionalismo, visse in miseria a Zagabria. Nemmeno i migliori incarichi che gli erano stati offerti a condizione della rinuncia ai suoi ideali scossero il suo forte patriottismo, la convinzione che aveva sostenuto per tutta la vita. Il professor Belas fu un erudito che non sfruttò fino in fondo le sue possibilità intellettuali e che pagò a carissimo prezzo i suoi ideali. Morì a Zagabria il 17 gennaio 1963.